

Boros János

A Most az Apokalipszis?

Apokalipszis Most (Apocalypse Now) a címe Francis Ford Coppola filmjének a vietnami háborúról (1979). A rendező példaképe Werner Herzog, *Aguirre, Isten haragja (Aguirre, der Zorn Gottes)* című, Klaus Kinski különleges alakításával rendezett filmje volt (1972). E filmekben szemmel láthatóan Isten haragja az apokalipszis. A német film egy őrült dél-amerikai hódító hadjárat művészi dokumentálása, melyben a legnagyobb erőfeszítések, a legkegyetlenebb önlemondások eredményeként is egyre kilátástalanabb körülmények közé jutó főhősök életüket vesztik. A Marlon Brando főszereplésével készített amerikai alkotás a dzsungelháború borzalmait ábrázolja, és egyértelműen a katasztrófa, a káosz, a pusztulás, a kegyetlenség, a kiúttalanság és kietlenség jellemzőket kapcsolja a kifejezéshez, kétségtelenül azt a tézist bemutatva és bizonyítva, hogy a fennhéjázó nagypolitika emberi pokolszenvedések bugyrain táncol. A film megkérdőjelez minden politika által előidézett halált és háborút, hiszen a fizikai kínokat olyan emberekre ruházzák át, akinek fogalmuk sincs a háborúkhöz vezető elvekről, jelen esetben a szabadság értelméről és értékéről, vele szemben pedig a kommunista diktatúra és a marxizmus világhódító szándékáról. Német földön ebben az időben, és az atomháború fenyegetésében terjedt el a mondás, „inkább vörös, mint döglött” (*lieber rot als tot*). Ezt az akár kispolgárinak is tűnő kijelentés valójában az élet igenlése, az életé, mely minden jövőbeli jónak a forrása lehet: inkább éljünk vörös diktatúrában, mint meghaljunk a szabadságért.

Az amerikai harcosok mélyen repülő helikopterekből ugranak le a dzsungel közepén, hogy megküzdjenek a vietkong erőivel, miközben Wagner zenéje szól. Az *isten haragjára*, majd az *apokalipszisre* utaló címek megerősítették az apokalipszis katasztrófaként és szörnyű végként történő értelmezését, holott lehetségesek, léteznek más értelmezések és megvalósulások is.

A *Zeit* folyóiratban jelent meg Malte Henk írása, *Az idő közel!* (*Die Zeit is nah!*) címmel (Henk 2020). Ebben azt a tételt képviseli, hogy az apokalipszis víziója volt az elmúlt kétezer év páratlan európai fejlődésének motorja, „a nyugati civilizáció egyik legnagyobb találmánya” (Henk 2020.).² Herzog és Coppola felfogásának ellentételezése.

Háború, vulkánkitörés, aszteroida, mesterséges intelligencia, klímaváltozás, génkutatás– túl sok pusztulási lehetőség, véli Malte Henk. Ehhez képest elhanyagolhatók azok a veszélyek, amelyek abban az időben

---

² Uo. „Apokalypse ... ist eine der großartigsten Erfindungen der westlichen Zivilisation”.

leselkedtek, amikor a pathmoszi látnok, János megírta a *Jelenések könyvét*. A könyv eredeti görög címe *Apokalipszis*, a francia és az olasz nyelvben megtartották az elnevezést (Apocalypse, Apocalisse), míg a német és az angol fordítása *Kinyilatkoztatás* (Offenbarung, Revelation). *Jelenés, végítélet, kinyilatkoztatás* – más-más jelentésárnyalatot hordozó kifejezések arra, ami az emberre a jövőben vár(hat).

A jövendölés műfaja elterjedt volt a régi vallásokban, a próféták, jövendőmondók legtöbb esetben kiemelkedő műveltséggel rendelkeztek, és koruk összefüggéseiből, történeleiből következtettek arra, hogy várhatóan mi fog történni a jövőben. Azt újszövetségi Szentírás lezárásaként, a kereszténység szent iratai közé is bevettek még egy látnoki művet, hogy aztán néhány évszázaddal később Szent Ágoston kimutassa, az idő nem létezik, a múlt és a jövő elménk szintetikus tevékenységének eredménye, és csak ott van (Szent Ágoston, *Vallomások*, 11. könyv). Ettől fogva tudták a keresztények műveltebbjei, hogy a *Jelenések* könyvétől nem kell megijedni, egy nagyképzeletű elme állapotának leírása és projekciója. Ha az olvasottak talán nem is ijedtek meg, a közösségeket továbbra is rettegésben tartotta a szörnyű vég katasztrófákkal teli leírása.

A *Jelenések* könyve költője képek, szimbólumok, jelképek kaotikus és burjánzó tömegével egy megfontolás nélkül őrzöngő, ösztönei szerint tobzódó világ anarchikus képét vázolja. Nyugtalanág, pusztítás, zűrzavar mindenütt, amíg a világ meg nem nyugszik Isten üdvösségében. Ám a mennyei Jeruzsálemben eljutni csak saját erőfeszítéssel lehet, az Istenben hívők ugyan jeleket kapnak, de nekik kell tetteiket és életüket átalakítaniuk. „Az idő közel van” (Jel. 1.3, 22.10), figyelmeztet többször is a szerző. A képzelet szülte világvég, az apokalipszis túlélhető, Istennek tetsző cselekvő étellel – vagyis etika által strukturált, tevékeny, jó étellel. Az ember felszólítást kap, hogy folytassa társként ugyanazt a munkát, amit Isten végzett a teremtéssel és a teremtésben. „A föld pusztta volt és üres, sötétség borította a mélységeket és Isten lelke lebegett a vizek fölött. Isten szólt: »legyen világosság«, és világos lett.” (Ter. 1.3.) A *Jelenések könyve* így felszólító módban olvasható, és Malte Henk szerint a nyugati kultúra hihetetlen dinamizmusát és előrehaladását ennek a teremtésben való apokaliptikus, megrázó részvételre való felszólításnak köszönheti. Az újszövetségi szentírás utolsó könyvének üzenete, hogy a jót keresni és cselekedni kell, vagyis jól kell élni, jól kell dolgozni a jó életben, és akkor eljön a Mennyei Jeruzsálem – már itt, ebben a világban. Lesz világosság, az ember által is.

Mindez felszólítás a filozófia művelésére is, hiszen a cselekvéseket értelmezett fogalmakkal, jól strukturáltan el kell gondolni és világos, megkülönböztetett koncepcióval kell saját cselekedeteinket meghatározni – csak így lehetnek jók.

A világvég minden egyes emberrel megtörténik halálával, ez az egyéni élet apokalipszise. Az apokalipszis annyiszor történik meg egy nap, ahány ember meghal. Wittgenstein szerint „nyelvem határai világom határai”, ám a nyelv szimbiózisban él a gondolkodással, tehát ez a gondolkodásra is érvényes. A gondolkodás képességének végével van vége a világnak. A jó addig lehetséges a világban, amíg gondolkodva jót tudunk belé hozni.

A nyelv, a fogalmak, a gondolkodás, a cselekvés, a vég, a jó elválaszthatatlanul összefüggenek, és az apokalipszis nem csak veszélyek esetén került a figyelem középpontjába, de nagy gondolkodók, nagy írók számára mindig is kérdés volt. A modern fizika és természettudomány megalapítója, Newton például könyvet írt az *Apokalipsziszről* (Newton, I. 1733.). A világvégét 2060-ra jósolta, bár számítását nem könnyű követni.

Az idő közel van, ez az a sokk, megrázkódtatás, amely előre hajtotta a keresztényeket. Malte Henk így foglalja össze az *Apokalipszis* hatását a nyugati gondolkodásmódra: „A kereszténység győzelme óta keresték annak jeleit, hogy elkezdődött a végső harc és a végítélet. Valahol földrengés van, katasztrófális időjárás, egy bálna partra sodródott? Talán most. Valahol (sivatagi porral kevert) »véreső« hullott? Na, most. A hal csillagképben együtt állás van? Most. *A kereső ember számára a Föld lett a megfigyelés tárgya.* [Kiemelés B.J.] Számológépek, a kalendáriumok szakértői, egyre jobb módszereket fejlesztettek, hogy az apokalipszis pontos időpontját kiszámítsák. Az égitestek útvonalának jobb megértéséért a tudósok kvadránsokat, asztrolábákat, órákat konstruáltak, és az égi eseményekre gyakorolt hatásuk megértésére meteorológiai feljegyzéseket készítettek.” (Henk 2020. 16)

A világ megfigyeléséből, méréséből egyszer csak tudomány lett. Az apokaliptikus gondolkodás mindig jelen volt, az idők mindig elég rosszak voltak ahhoz, hogy jobb jövőt lehetett várni, ennek létrehozásában Isten segít, de csak ha mindent megteszünk, a jelen időben – hiszen az idő közel van. Henk találóan jegyzi meg, „a határidők kényszerében éltek. Egyetemeket, kórházakat, szegényházakat alapítottak.” Miközben a világvégét várták, sikeresen átalakították a világot. Mindent lehetett apokaliptikusként értelmezni vagy annak érezni, a római keresztényüldöző császárok uralmát, a birodalom összeomlását, a barbárok betörését. Egy szerzetes a magyarok kilencedik századi rabló hadjárataiban vélte az apokalipszist felfedezni, később az Oszmán Birodalom európai terjeszkedését tartották annak, a harmincéves háborút, a katolikusok Luther fellépését, Luther pedig a római pápa szerepét, a francia forradalmat, egészen napjainkig, a világháborúig, a kommunizmusig, a klímaváltozásig, a vírusig.

Henk szerint „egyesekeket nagyon érdekel, hogy mi az előnye a nyugati kultúrának a többihez képest. Demokráciáról, toleranciáról, szabadságról beszélnek, mint a Nyugat jegyeiről. Pedig ezeket az értékeket távolkeleti filozófusok, perzsa tudósok és a természeti népek bölcsei is tanították. [...] A

Nyugatot az abszolút, közvetlenül előttünk álló Vég fogalma teszi.” (Henk 2020. 17) A vég, melyet a nyugati ember folyton maga előtt tol a világ megfigyelésével, átalakításával, tudományával. A Google anyavállalata az Alphabet bejelentette, hogy célja a vég megszüntetése: az ember örök életének technológiával és matematikával való elérése. Az egyéni ember folyamatosan arra gondolhat, hogy minden idő, amit megél, az egyetlen lehetőség, amivel rendelkezik, ez van közel hozzá, ezt kell értékessé és jóvá tenni. Szent Ágoston óta érthető, hogy a jelen pillanat maga az örökkévalóság, minden borzalom felszámolásának és a világ jobbá tételének egyetlen lehetősége.

Irodalom

Henk, M., (2020): Die Zeit is nah!. Klima-Krise, Demokratie-Krise, Corona-Krise: Ständig wird der Weltuntergang ausgerufen. *Die Zeit*, 24. September 2020. No. 40, 15-17.

Newton, I. (1733): *Observations upon the Prophecies of Daniel and the Apocalypse of Saint John*, London, Darby and Browne. (halála után hozták nyilvánosságra)

<https://ia802503.us.archive.org/12/items/observationsupon16878gut/16878-h/16878-h.htm#JohI>